

*Birger Steen Nielsen • Kurt Aagaard Nielsen
Peter Olsén*

DEMOKRATI SOM

Industri og Lykke: Et år med Dyndspringeren

LÆREPROCES

DEMOKRATI SOM LÆREPROCES
INDUSTRI OG LYKKE:
ET ÅR MED DYNDSPRINGEREN

Birger Steen Nielsen, Kurt Aagaard Nielsen, Peter Olsén

**DEMOKRATI SOM LÆREPROCES
INDUSTRI OG LYKKE:
ET ÅR MED DYNDSPRINGEREN**

Demokrati som læreproces. Industri & Lykke: Et år med Dyndspringeren.
af Birger Steen Nielsen, Kurt Aagaard Nielsen, Peter Olsén

1. udgave 1999

Rapporten er udgivet af
Roskilde Universitetsforlag
Rosenørns Allé 9-11
1970 Frederiksberg C
Tlf 35 35 63 66
Fax 35 35 78 22
E-mail: slforlag@sl.cbs.dk

Omslag: Torben Lundsted
Sats: Vibeke Lihn
Tryk: Narayana Press

ISBN 978-87-7867-962-8

© Forfatterne. Eftertryk med kildeangivelse er tilladt.

INDHOLD

Forord	9
1 Dyndspringeren:	
Et socialt eksperiment med demokratisk fiskeindustri	11
1.1 Industri og Lykke: Fra utopi til socialt eksperiment.....	11
1.2 Eksperimentet: Teser, forsøgsideer og forventninger.....	22
1.2.1 Industriel produktudvikling og bæredygtighed	23
1.2.2 Arbejderuddannelse: erfaringslæring og social fantasi	30
1.2.3 Demokratisk industri som selvregulering.....	35
1.3 Den praktiske gennemførelse af forsøgsdimensionerne	40
1.3.1 Produktudviklingen.....	41
1.3.2 Uddannelsesforsøget.....	42
1.3.3 Demokratisk virksomhed.....	45
1.4 Analysen af forsøgsdimensionerne.....	47
1.4.1 Første praksiskreds: Det sociale eksperiment, set i et forskningsperspektiv.....	50
1.4.2 Anden praksiskreds: Rekonstruktion af erfaringsdannelsen	56
1.4.3 Tredje praksiskreds: Eksemplaricitet, opfordring og læsninger.....	62
2 Et år med Dyndspringeren. En analyse af forløbet i sin helhed	71
2.1 “Et farvet billede af forløbet”. Dyndspringer-året i et oplevelsesperspektiv	71
2.1.1 Første billede	71
2.1.2 Andet billede.....	72
2.1.3 En læsning af billederne	73
2.2 Kamp om anerkendelse: En dominerende konfliktakse i eksperimentet.....	77
2.2.1 “Med åben horisont”	81
2.2.2 “Horisonten lukkes”.....	86
2.2.3 “Dødvande”	92
3 Bæredygtige fiskeprodukter - en demokratisk åbning.....	97
3.1 Prøvespisninger og nye fiskeprodukter	98
3.1.1 Hvorfor fiskefrikadeller og fiskesuppe?.....	98
3.1.2 Prøvespisningerne.....	100

3.1.3	Prøvespisninger af fiskefrikadeller	101
3.1.4	Prøvespisninger af fiskesuppe	105
3.1.5	Forandringer af produkterne som følge af prøvespisningerne	108
3.2	Prøvespisningerne som forbrugeroplysning	108
3.2.1	Børnene	109
3.2.2	De voksne	110
3.2.3	Sammenfatning	113
3.3	Offentlig produktudvikling som dannelse af medarbejdernes producentbevidsthed	115
3.3.1	Prøvespisningerne	115
3.3.2	Samarbejdet med eksperter	118
3.5	Åbent Hus: Afslutning og foregribelse	121
4	Anerkendelse, selvbevidsthed og social fantasi.	
	Selvregulering og læreprocesser i det sociale eksperiment	125
4.1	Arbejdet med produktudvikling	125
4.1.1	Læring gennem Kooperation	127
4.1.2	Læring og offentlighed	128
4.1.3	Læringens afhængighed af den konkrete horisont	130
4.2	Arbejdet med den demokratiske virksomhed	135
4.2.1	Organisering af selvreguleringen	136
4.2.2	Morgenmødet	144
4.2.3	Kooperation og arbejdsdeling	147
4.2.4	Hvad er en “vellykket Kooperation”?	154
4.2.5	“Hvad skal vi lave, når vi ikke har noget at lave?” Selvreguleringen i krise	157
4.2.6	Sammenfatning: Læreprocesser i forhold til selvreguleringen	161
4.3	Arbejdet med det sociale eksperiment som socialt eksperiment	164
4.3.1	Hvad betyder “bæredygtighed” og “socialt eksperiment”?	169
4.3.2	Relationen mellem arbejdere og forskere i eksperimentet ..	172
5	Arbejds måder og pædagogiske former i det sociale eksperiment	177
5.1	Uddannelsesseminarer og månedsmøder	177
5.2	Frirum, opfordringsstruktur	178
5.3	Gestaltning og gennemarbejdning	182

5.3.1	Udviklingsarbejdet.....	186
5.3.2	Gennemarbejdningen af erfaringer.....	188
5.4	Uddannelsesseminarer, hverdagslæring og samspillet med andre uddannelsesaktiviteter.....	192
5.5	Kooperationen mellem arbejdere og forskere.....	196
5.6	Sammenfatning og udblik.....	200
6	Dyndspringeren: Et enestående eksperiment?	203
6.1	Samfundsmæssige perspektiver i det sociale eksperiment	204
6.2	Bæredygtige fiskeprodukter og den eksisterende fiskeindustri	207
6.3	Inddragelse af livserfaring og sociale interesser: Et perspektiv også for erhvervs- og arbejdsmarkedsuddannelse?	215
6.3.1	“Hvad har vi lært? - At arbejde selvstændigt!”	217
6.3.2	Arbejds- og/eller arbejdsmarkedsorientering?.....	224
6.3.3	En fremtidig fiskeriarbejderuddannelse?.....	228
	Litteratur	233

FORORD

I august 1995 påbegyndtes på Havnen i Esbjerg et *socialtekstperiment* med en *demokratisk industri*. I et hjørne af en af de talrige tomme fiskefabrikker åbnede kooperativet *Dyndspringeren*. I løbet af en tre-årig forsøgsperiode skulle den danne ramme om en gradvis opbygning af en alternativ konsumfiskefabrik, ledet og udviklet af kooperativets medarbejdere i samspil med en gruppe universitetsforskere - denne bogs forfattere - og med støtte fra eksperter med interesse for eksperimentet. Bæredygtighed, velsmagende og socialt nyttige produkter, demokrati, menneskeværdige arbejdsforhold, of-fentlighed, erfaringslæring og social fantasi er nøgleord der markerer eksperimentets orientering. Udgangspunkt og horisont for eksperimentet var en *konkret utopi* som i årene forud var blevet udarbejdet af arbejdere og forskere i *Industri og Lykke-projektet*. Efter ét år måtte eksperimentet afbrydes, fordi de forventede finansieringsmuligheder for videreførelsen - og udbygningen af eksperimentet i *industrial* skala - forsvandt op i den blå luft.

Men selv om der således er tale om et skibbrudent forsøg med alle de implikationer det har for resultater og erfaringsdannelse, så er det vores opfattelse at eksperimentet trods alt rummer en fylde af perspektivrige erfaringer og konkrete åbninger i forhold til det vi kalder en *demokratisk industri*, og som vi ser som et nødvendigt grundlag for en fremtidig omstilling af den samfundsmæssige produktion i retning af bæredygtighed. Samtidig repræsenterer eksperimentets arbejde med udvikling af social fantasi og erfaringsbaseret læring nyudviklinger og perspektiver der rækker langt ud over eksperimentets umiddelbare kontekst, og som forhåbentlig kan være til inspiration for alle der vægrer sig ved at indrette deres tænkning og virke efter det herskende realitetsprincip. Og i *den* sammenhæng kan eksperimentets skibbrud måske vendes til noget produktivt, for så vidt som en refleksion over de vanskeligheder det medførte for læreprocesser, Kooperation og social sammenhængskraft, på et meget konkret plan kan bidrage til at skærpe opmærksomheden over for demokratiske reforminitiativers sårbarhed og udviklingsbetingelser - og i forlængelse heraf måske bidrage til at styrke fremtidige forsøg og initiativer.

Vi har i hvert fald bestræbt os på at analysen af *året med Dyndspringeren* i overensstemmelse med ånden i eksperimentet skulle være et modstykke til den nuværende fiskeindustri's produkter, som arbejderne ud fra egne erfaringer kritiserer med ét ord: *sminkning*. Analysen baserer sig på rapporter der

blev udarbejdet til to af eksperimentets bevillingsgivere: *Fiskeriministeriet* og *Arbejdsmarkedsstyrelsen*, og er for den ene af forfatterens vedkommende - Birger Steen Nielsen - muliggjort af et tre-årigt forskningsstipendium (om *Social fantasi*) under *Statens Humanistiske Forskningsråd*.

Analysen har været forelagt for og er blevet diskuteret med *Dyndspringerens* medarbejdere: *Susanne Andersen, Randi Breiner, Lone Kallehave, Jane Olsen, Anette Pedersen, Helle Pedersen, Rigmor Pedersen, Sylvia Povlsen og Susanne Rasmussen*. Til dem tilegner vi bogen - med tak for samarbejde og venskab - og til *Sussi Handberg* der spillede en afgørende rolle i forbindelse med etableringen af *Dyndspringeren*, men som kort ind i forløbet blev alvorligt syg og måtte forlade eksperimentet. Bogens "vi" veksler mellem at betyde "*Industri og Lykke-gruppen*" og "os tre forskere"; hvilket "vi" der er tale om, fremgår af sammenhængen.

Den foreliggende analyse vil blive fulgt op af endnu en publikation, hvor vi forsøger at sammenfatte erfaringerne med hele *Industri og Lykke-projektet* og diskutere dem i et mere omfattende samfundsmæssigt perspektiv.

Enkelte dele af bogen er umiddelbart henvendt til et forskningsinteresseret publikum, (det gælder i udpræget grad kap 1.4), men størsteparten kan også læses af et bredere publikum med interesse for den type erfaringer eksperimentet med *Dyndspringeren* repræsenterer, og som vi her stiller til diskussion.

Københavnjanuar 1999

Birger Steen Nielsen, Kurt Aagaard Nielsen, Peter Olsén

1 DYNDSPRINGEREN:

ET SOCIALT EKSPERIMENT MED DEMOKRATISK FISKEINDUSTRI

I dette kapitel opridses vi baggrunden for det sociale eksperiment "Dyndspringeren" der fandt sted i Esbjerg i perioden fra august 1995 til juli 1996, og eksperimentets korte og afbrudte historie fortælles (1.1). I eksperimentets levetid blev der især arbejdet med to formelle forsøgsdimensioner: en alternativformfor - bæredygtig - industriel produktudvikling og en organisering af uddannelse og læreprocesser, hvor arbejdernes livserfaring og sociale interesser skulle være læringens udgangspunkt og horisont. En tredje - uformel - forsøgsdimension, der var kittet i hele eksperimentet, var udviklingen af en demokratisk virksomhed. De bærende ideer og teser bag disse forsøgsdimensioner præsenteres og begrundes (1.2). I forlængelse heraf beskrives det hvordan forsøgsdimensionerne i praksis blev tilrettelagt og gennemført (1.3), og kapitlet afsluttes med en redegørelse for den efterfølgende analyses karakter: hvad der er dens grundlag, og hvordan vi har grebet den an (1.4).

1.1 Industri og Lykke: Fra utopi til socialt eksperiment

I 1989 startede tre forskere - denne bogs forfattere - og en gruppe ufaglærte arbejdere fra fiskeindustrien i Esbjerg projektet *Industri og Lykke*. Projektet havde i begyndelsen støtte fra Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd (SSF) og samarbejdede med bl.a. Kvindeligt Arbejderforbund (KAD) og Specialarbejderforbundet (SiD). Starten var et ugelangt *fremtidsværksted* i Esbjerg. I løbet af de følgende år udarbejdede *Industri og Lykke*-gruppen - der i denne periode bestod af 10 - 15 kvindelige fiskeriarbejdere og de tre forskere - et *utopisk udkast* til en *demokratisk fiskefabrik*. Dette forløb, der er beskrevet andetsteds¹, førte frem til igangsættelsen af et *socialt eksperi-*

---

1 Forskellige dimensioner af *Industri og Lykke*- projektet er analyseret i: Olsén, Nielsen og Nielsen 1993; Nielsen, Olsén og Nielsen 1996; Nielsen, Nielsen, Olsén 1996b og K. Aa. Nielsen 1996. En samlet fremstilling af projektet er planlagt til (fortsættes...)

ment i Esbjerg, og i august 1995 åbnede den eksperimentelle virksomhed kooperativet *Dyndspringeren* som den konkrete ramme om eksperimentet.

Eksperimentets utopiske grundlag blev sammenfattet og anskueliggjort i en "blomst" med 5 kronblade omkring en frugtknude. *Blomstens* blade og frugtknude repræsenterede de væsentligste dimensioner af *Industri og Lykfo*-gruppens forestilling om en demokratisk og bæredygtig industriel produktionsvirksomhed. Stikordsagtigt var de enkelte dimensioner formuleret på følgende måde:

Blomstens første blad: Virksomheden producerer socialt nyttige produkter.

Blomstens andet blad: Arbejdet er indrettet efter menneskelige rytmer og behov.

Blomstens tredje blad: Arbejdet planlægges og tilrettelægges demokratisk af arbejderne i fællesskab.

Blomstens fjerde blad: Arbejde, uddannelse og forskning (f.eks. produkt- og maskinudvikling) er organiseret i sammenhæng.

Blomstens femte blad: Virksomheden er baseret på fælles ejendom. En kollektiv overenskomst med os selv sikrer menneskerettigheder i virksomheden.

Frugtknuden: Resultatet er en ny samfundsmæssig fornøft.

Dette utopiske udkast² var resultatet af et langvarigt arbejde i *Industri og Lykke*-gruppen. Når *Blomsten* skulle præsenteres, kunne hvert blad foldes ud til en fortælling om hvordan utopien var blevet til, og utopien selv kunne konkretiseres - både som en almen vision om demokratisk, bæredygtig industriproduktion og som en konkret vision om en alternativ fiskeindustriel produktion, umiddelbart i form af en anderledes *konsumfiskefabrik*.³

Fabrikken blev kaldt *Dyndspringeren* - efter en lille fisk der lever i de sydøstasiatiske mangrovesumpe (og i øvrigt også kan betragtes på Danmarks Akvarium i Charlottenlund). Den bevæger sig mellem elementerne, idet den kan gå på land og gå på jagt i mangrovetræernes rødder. Den lever

---

1 (...fortsat)
udgivelse i 1999.

2 En lidt mere udfoldet beskrivelse af *Blomsten* findes i Nielsen, Nielsen og Olsén 1993.

3 Når vi i det følgende taler om fiskeindustri, er der overalt tale om fremstilling af *konsumfisk*, ikke "industrifisk".